

Дослідницькі вміння у структурі професійної компетентності майбутніх учителів початкової школи

Л. І. Мельниченко

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»,
Переяслав-Хмельницький, Київська область, Україна
Corresponding author. E-mail: lyu.mel19@gmail.com

Paper received 09.07.19; Accepted for publication 24.08.19.

<https://doi.org/10.31174/SEND-PP2019-202VII82-08>

Анотація. У статті розглядаються дослідницькі вміння майбутніх учителів початкової школи як важлива складова їхньої професійної компетентності. Розкрито сутність дослідницьких умінь студентів спеціальності «Початкова освіта», визначено їх структурні компоненти (мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, комунікативний, рефлексивний) та функції (інформаційна, пізнавальна, діагностична, трансформаційна, технологічна). Обґрунтовано значення дослідницьких умінь у професійній діяльності майбутніх учителів початкових класів.

Ключові слова: компетентність, професійна компетентність, вміння, дослідницькі вміння, майбутні вчителі початкової школи.

Вступ. Однією зі складових професійної діяльності майбутніх учителів початкової школи є дослідницька, здійснення якої потребує володіння відповідними вміннями. Затвердження Професійного стандарту «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти» [8] та оновлення Державного стандарту початкової освіти [3] зумовлює визначення сутності та значення дослідницьких умінь у структурі професійної компетентності майбутніх учителів початкової школи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Професійну компетентність майбутніх учителів початкової школи вивчала Н. В. Ігнатенко [6], дослідницьку – Т. І. Ваколя [1] та А. Дж. Сиздикбаєва [10]. Дослідницькі вміння студентів спеціальності «Початкова освіта» розглядала К. І. Степанюк [9]. К. Котарі [11] розкрив сутність досліджень.

Метою статті є вивчення дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи як складової їхньої професійної компетентності.

Методи дослідження: аналіз і синтез, узагальнення.

Результати та їх обговорення. Одним із основних завдань вищої освіти є формування професійної компетентності майбутнього фахівця, що забезпечує його конкурентоспроможність та здатність до ефективної організації і ведення професійної діяльності.

У Законі України «Про освіту» поняття «компетентність» роз'яснюється як «динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність» [5].

В енциклопедичній статті Лозовецька В. Т. розглядає компетентність фахівця в сукупності професійних знань, умінь, навичок, досвіду, здібностей, що, за її твердженням, «забезпечують самостійність у здійсненні професійної діяльності» [4, с. 722].

Ігнатенко Н. В. у професійній компетентності майбутніх учителів початкової школи, крім знань, умінь, навичок, досвіду, визначає ставлення та якості, що у своїй єдності, за словами науковця, «забезпечують результативність педагогічної дії» [6, с. 18].

Як складову професійної компетентності майбутніх учителів початкової школи Ваколя Т. І. називає дослідницьку компетентність, що охоплює мотиваційний, професійно-діяльнісний і функціонально-рефлексивний компоненти та є, згідно тверджень дослідниці, «складним багатоаспектним утворенням» [1, с. 7]. Сиздикбаєва А. Дж. визначає дослідницьку компетентність майбутніх учителів початкової школи у сукупності ціннісного, мотиваційного, теоретико-методологічного, рефлексивного та технологічного компонентів, останній із яких містить дослідницькі вміння, що в пізнавальному процесі, за словами вченої, «сприяють розвитку самостійності» [10, с. 35].

Дослідницькі вміння майбутніх учителів початкової школи Степанюк К. І. розглядає як вид професійних умінь та єдність розумових і практичних дій, що, за словами науковця, «ґрунтуються на знаннях основ дослідницької діяльності, досвіду її організації» [9, с. 6].

У «Педагогічному словнику» зазначається, що вміння – це «набута знанням чи досвідом здатність робити що-небудь» [7, с. 94]. Лексичне значення слова «дослідницький» вказує на зв'язок аналізованих умінь, у першу чергу, із науковим дослідженням: «1. Прикм. до дослідник. // Пов'язаний з науковим дослідженням. 2. Признач. для ведення дослідів» [2, с. 321].

Вимоги до володіння майбутніми вчителями початкової школи дослідницькими вміннями та сфери їхніх досліджень окреслено нормативними документами, зокрема Професійним та Державним стандартами.

Однією з трудових функцій, визначеною Професійним стандартом «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», є «проведення педагогічних досліджень», що передбачає, окрім знань, володіння системою вмінь і навичок, наприклад, «досліджувати педагогічну практику з питань розв'язання певної проблеми», «формулювати мету, завдання та інші аспекти дослідження», «знаходити потрібну інформацію» [8, с. 30] тощо.

Коло педагогічних досліджень майбутніх учителів початкових класів включає різні проблеми виховання, навчання та розвитку молодших школярів й організації освітнього процесу в початковій школі. У контекст-

ті сучасної реформи освіти актуальними напрямами досліджень є вивчення процесу формування ключових компетентностей учнів, виховання цінностей, забезпечення взаємодії «вчитель – учень – батьки» на засадах педагогіки партнерства тощо.

Державний стандарт початкової освіти вимагає від майбутніх учителів володіння вміннями проводити природничі, мовні та математичні дослідження, зокрема під час викладання таких змістових ліній:

- «Відкриття світу природи, набуття досвіду її дослідження, пошуку відповідей на запитання, спостереження за навколишнім світом, експериментування та створення навчальних моделей, вияв допитливості та отримання радості від пізнання природи» (природнича освітня галузь);

- «Дослідження індивідуального мовлення, використання мови для власної мовної творчості, спостереження за мовними явищами, їх аналіз» (мовно-літературна освітня галузь);

- «Дослідження ситуації і виокремлення проблем, які можна розв'язувати із застосуванням математичних методів» (математична освітня галузь) [3].

Отже, дослідницькі вміння майбутніх учителів початкових класів є одним із видів їхніх професійних умінь та компонентом їхньої дослідницької компетентності, що, в свою чергу, входять до складу професійної компетентності (рис. 1). Їх можна розглядати як вміння, що забезпечують організацію та проведення наукових досліджень в галузі початкової освіти з дидактичною (навчання учнів) та пізнавальною (вивчення різних аспектів педагогічної діяльності) метою.

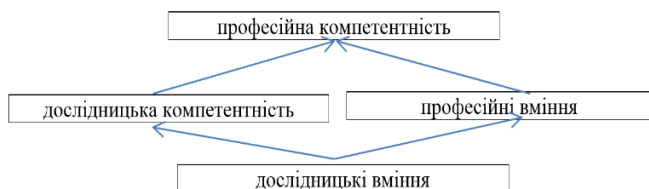

Рис. 1. Дослідницькі вміння як складова професійної компетентності майбутніх учителів початкової школи

Педагогічні, природничі, мовні та математичні дослідження є різновидом наукового дослідження, що трактується як «тривалий процес суворой аргументації, яка забезпечується динамічною взаємодією між методами, теоріями та висновками» [12, р. 2]. К. Котарі розглядає у дослідженні мету, мотивацію, підходи, методи, критерії, етапи й описує його як «системний спосіб, що полягає у визначенні проблеми, формулюванні гіпотези, накопиченні фактів та даних, аналізі інформації та виробленні достовірних висновків або у формі вирішення проблеми, що цікавить, або у деяких узагальненнях для теоретичних положень» [11, р. 1 – 2].

Відтак організація та проведення майбутніми вчителями початкової школи будь-якого наукового дослідження вимагає від них умінь визначати його мету, завдання, гіпотезу, поетапно будувати хід його прове-

дення, застосовувати різноманітні методи, прийоми та засоби, досягати очікуваних результатів, інтерпретувати та презентувати їх. Такі вміння тісно пов'язані зі знаннями методології, логіки та інших аспектів процесу дослідження, а також з мотивацією до проведення досліджень.

На основі проаналізованих наукових розвідок та вимог нормативних документів у структурі дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи можна розглядати мотиваційний (потреба в оволодінні дослідницькими вміннями для майбутньої професійної діяльності, інтерес до проведення досліджень), когнітивний (знання процесу дослідження, вміння аналізувати, синтезувати, порівнювати, класифікувати, узагальнювати інформацію, формулювати ідеї), діяльнісний (дії, що передбачають досягнення запланованої мети та реалізацію етапів дослідження, застосування методів і засобів дослідження), комунікативний (уміння усно та письмово презентувати результати дослідження в різних жанрах наукового стилю) та рефлексивний компоненти (вміння аналізувати перебіг процесу дослідження й отримані результати).

Дослідницькі вміння у складі професійної компетентності майбутніх учителів початкової школи забезпечують виконання таких функцій:

- інформаційну (отримання нових знань, необхідних у професійній діяльності);
- пізнавальну (вивчення нових явищ чи об'єктів, їхніх особливостей);
- діагностичну (визначення рівня розвитку явища чи процесу);
- трансформаційну (вдосконалення освітнього процесу шляхом експерименту);
- технологічну (демонстрація досліджень під час викладання мовно-літературної, природничої та математичної освітньої галузі).

Отже, дослідницькі вміння відіграють важливу роль у діяльності майбутніх учителів початкової школи, що полягає у забезпеченні розв'язання професійних проблем, пошуку шляхів удосконалення та модернізації освітнього процесу початкової школи, збагаченні педагогічної теорії та практики інноваційними ідеями.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, у структурі професійної компетентності майбутніх учителів початкової школи важливе місце займають дослідницькі вміння, пов'язані з організацією та проведенням наукових досліджень в галузі початкової освіти, що визначено Професійним і Державним стандартами. У своєму складі вони охоплюють мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, комунікативний і рефлексивний компоненти й забезпечують виконання інформаційної, пізнавальної, діагностичної, трансформаційної та технологічної функцій.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці інструментарію для формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ваколя Т. І. Формування дослідницької компетентності майбутніх учителів початкових класів у процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Херсон, 2014. 20 с.

2. Великий тлумачний словник сучасної української мови. За ред. В. Т. Бусел. Київ, Ірпінь : ВТФ «Перун». 2009. 1736 с.
3. Державний стандарт початкової освіти. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. №87. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-p>
4. Енциклопедія освіти. За ред. В. Г. Кременя. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
5. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 №2145-VIII із змінами та доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
6. Ігнатенко Н. В. Компетентнісний підхід у підготовці вчителя школи першого ступеня. Школа першого ступеня : збірник наукових праць Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди. Тернопіль : Видавництво Астон, 2006. Вип. 17 – 18. С. 17 – 25.
7. Педагогічний словник. За ред. М. Д. Ярмаченка. Київ : Педагогічна думка, 2001. 516 с.
8. Професійний стандарт «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти»: Наказ Міністерства соціальної політики України №1143 від 10.08.2018р. 45 с. URL: <https://www.msp.gov.ua/files/News/20180815/20180815.pdf>
9. Степанюк К. І. Формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи у процесі проектної діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Бердянськ, 2013. 20 с.
10. Сыздыкбаєва А. Дж. Формирование исследовательской компетентности будущего учителя начальных классов : дисс. ... доктора философии : 6D010200 «Педагогика и методика начального обучения». Республика Казахстан, Алматы, 2016. 201 с. URL: <http://kaznpu.kz/docs/doc1/doc/asas1212.pdf>
11. Kothari C. R. Research methodology: methods and techniques. 2nd ed. New Delhi: New age international publisher. 2004. 401 p. URL: <http://www.modares.ac.ir/uploads/Agr.Oth.Lib.17.pdf>
12. National Research Council. (2002). Scientific research in education. Committee on Scientific Principles for Education Research. Shavelson, R.J., and Towne, L., Editors. Center for Education. Division of Behavioral and Social Sciences and Education. Washington, DC: National Academy Press. 188 p. https://www.researchgate.net/publication/44833999_Scientific_Research_in_Education

REFERENCES

1. Vakolya, T. I. (2014). Formuvannya doslidnytskoi kompetentnosti maibutnix uchyteliv pochatkovykh klasiv u protsesi profesiinoy pidhotovky [Formation of research competence of future teachers of primary school in the process of professional training] : Extended abstract of candidate's thesis : spets.13.00.04 «Teoriia i metodyka profesiinoy osvity». Kher-son, Ukraine (ukr).
2. Busel, V. T. (Ed.). (2009). Velykyi tлумачnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [Great explanatory dictionary of modern Ukrainian language]. Kyiv, Irpin, Ukraine : VTF «Perun» (ukr).
3. Derzhavnyi standart pochatkovoї osvity [State standard of elementary education]. Zatverdzheno Postanovoiu Kabinetu Ministriv Ukrainy № 87 vid 21 liutoho 2018 r. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-p> (ukr).
4. Kremen, V. G. (Ed.). (2008). Entsyklopediia osvity [Encyclopedia of education]. Kyiv, Ukraine : Yurinkom Inter (ukr).
5. Zakon Ukrainy «Pro osvitu» [Law of Ukraine «On Education»] vid 05.09.2017 № 2145-VIII iz zminamy ta dopovnenniamy. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (ukr).
6. Ihnatenko, N. V. (2006). Kompetentnisnyi pidkhid u pidgotovtsi vchytelya shkoly pershoho stupenia [Competency approach in preparation of the teacher of the school of the first degree]. School of the first degree: a collection of scientific works of Gregorii Skovoroda Pereiaslav-Khmelnytskyi State Pedagogical University. Ternopil, Ukraine : Vydavnytstvo Aston, 17 – 18, 17 – 25 (ukr).
7. Yarmachenko, M. D. (Ed.). (2001). Pedahohichnyi slovnyk [Pedagogical dictionary]. Kyiv, Ukraine : Pedahohichna dumka (ukr).
8. Profesiyni standart «Vchytel pochatkovykh klasiv zakladu zahalnoi serednoi osvity» [Professional Standard «Teacher of Primary School of General Secondary Education»] : Order of the Ministry of Social Policy of Ukraine № 1143 vid 10.08.2018 r. Retrieved from <https://www.msp.gov.ua/files/News/20180815/20180815.pdf> (ukr).
9. Stepaniuk, K. I. (2013). Formuvannya doslidnytskykh umin maibutnix uchyteliv pochatkovoї shkoly u protsesi proektnoi diialnosti [Formation of research skills of future teachers of primary school in the process of project activity] : Extended abstract of candidate's thesis : spets. 13.00.04 «Teoriia i metodyka profesiinoy osvity». Berdiansk, Ukraine (ukr).
10. Syzdykbayeva, A. Dzh. (2016). Formirovaniye issledovatel'skoy kompetentnosti budushchego uchitelya nachalnykh klassov [Formation of research competence of the future teacher of primary school]: Candidates thesis : 6D010200 «Pedagogika i metodika nachalnogo obucheniya». Almaty, Respublika Kazakhstan Retrieved from <http://kaznpu.kz/docs/doc1/doc/asas1212.pdf> (rus).

Research skills in the structure of professional competence of future teachers of the primary school

L. Melnychenko

Abstract. The article is devoted to the study of the research skills of future teachers of primary school as an important component of their professional competence. The essence of research skills of students of the specialty «Primary education» is revealed, their structural components (motivational, cognitive, activity, communicative, reflexive) and functions (information, cognitive, diagnostic, transformative, technological) are determined. The importance of research skills in the professional activity of future teachers of primary school is substantiated.

Keywords: competence, professional competence, skills, research skills, future teachers of primary school.